

Kulturmiljö och vindkraft

Arkeologisk/kulturhistorisk inventering 2009
inför planerad vindkraftsetablering mellan Törnboten och Björnhovda,
Torslunda och Algutsrum socknar, Mörbylånga kommun, Öland

Ulrika Söderström
Ludvig Papmehl-Dufay

Kulturmiljö och vindkraft

Arkeologisk/kulturhistorisk inventering 2009

inför planerad vindkraftsetablering mellan Törnbotten och Björnhovda,
Torslunda och Algutsrum socknar, Mörbylånga kommun, Öland

Författare Ulrika Söderström, Ludvig Pappmehl-Dufay

Copyright Kalmar läns museum

Redaktion Per Lekberg, Seija Nyberg

Kartor Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket

Förlag Kalmar läns museum

ISSN 1400-352X

Omslagsbild Torslundaplåtarna och Björnhovdaskatten.

Foto: Statens Historiska Museum

Abstract

Keywords: Wind power, archaeology, cultural history, landscape survey

This report comprises an archaeological and culture historical survey of an area on the island of Öland, SE Sweden, in which Eolus Vind AB is planning to erect three wind power stations. The area in question is situated between the villages of Björnhovda and Törnbotten on the western part of the island. The aim of the report is to summarise and evaluate the nature of the archaeological and culture historical values present in the area, and especially the impact of the planned project on these aspects of the environment. The area contains several protected prehistoric sites, some of which are visible above ground but the main part of which are covered and therefore difficult to evaluate at this stage regarding their size and content. Ranging from Stone Age settlement sites to Iron Age burials and settlements, the archaeological remains in the area show several features that make it stand out as extraordinary. Several finds of distinct aristocratic nature date to the Iron Age, including a large hoard of Roman gold coins, and in the SW corner of the area

an excavation in the 1960s revealed several dwelling houses from the same period.

The conclusion presented in the report, based on what is known today about the archaeological and culture historical aspects of the area, is that the planned exploitation most probably will affect prehistoric remains that is present below the plow soil and for the most part not visible above ground. Permission to do this must be applied for at the County Administrative Board in Kalmar, and if such permission is granted it will probably be followed by demands on archaeological excavations. In the final section of the report, the presence in the area of the prehistoric remains is argued to be a resource rather than an obstacle; by focussing of the publicity potential in general of exciting archaeological discoveries, the presently known finds from the area in combination with any forthcoming excavations can be used to render the wind power project positive associations in relation to the culture historical values of the landscape it plans to inhabit.

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning	9
Om utredningens genomförande	10
Visuell landskapsbildsanalys	12
Karaktärisering av kulturlandskapets historiska dimension	18
Kalmar läns museums topografiska arkiv	18
Det historiska kartmaterialet.....	19
Fornlämningar och fornfynd inom planområdet.....	23
Konsekvensbedömning	32
Att ta tillvara det förflutna: förslag kring publicitetsaspekter	35
Skrift om Björnhovdabygdens forntid	35
Inslag i TV4	35
Arkeologiska guidningar etc	36
Grafiskt utnyttjande av lokala fynd.....	36
Referenser	37
Tekniska och administrativa uppgifter	39
Bilaga	41

Karta över Kalmar län med undersökningsområdet markerat.

Sammanfattning

Föreliggande rapport presenterar en arkeologisk/kulturhistorisk inventering, som utförts av Kalmar läns museum på uppdrag av Eolus Vind AB inför deras planerade vindkraftsetablering mellan Törnbotten och Björnhovda på västra Öland. Inventeringen har genomförts med utgångspunkt i Riksantikvarieämbetets rekommendationer om vad som bör ingå i en miljökonsekvensbeskrivning avseende kulturvärden, och omfattar såväl en landskapsbildsanalys som en karaktärisering av kulturlandskapets historiska dimension och utifrån dessa aspekter en konsekvensbedömning av etableringens inverkan på områdets arkeologiska och kulturhistoriska värden.

I samband med utredningen genomfördes även en fältbesiktning, där de områden som enligt nuvarande planering kommer att beröras av markinslag inspekterades. Fotomontage av de planerade vindkraftverkens placering i landskapet har erhållits från uppdragsgivaren, och det konstateras att verkens storlek och höjd i kombination med det flacka landskapet gör att de kommer att synas väl ifrån i princip alla platser i omgivningen. Samtidigt poängteras att

verken smälter in förhållandevis väl sett från de utvalda fotopunkterna, och att de visuellt sett inte inverkar påtagligt negativt på områdets kulturhistoriska eller arkeologiska värden. De markinslag som kommer att krävas för etableringens genomförande kommer däremot med stor sannolikhet att beröra fornlämningar av olika slag.

Samtliga fornlämningar är skyddade enligt lag, och tillstånd till ingrepp i fornlämningsområde ska vid behov sökas hos Länsstyrelsen. Utredningen kunde konstatera att planområdet innehåller rikligt med fornlämningar från stenålder och framåt. I synnerhet planområdets sydvästra del innehåller lämningar av särskilt betydelsefull art, förutom ett flertal stenåldersboplatser även omfattande lämningar efter högstatusbetonad bebyggelse från mellersta och yngre järnåldern. Merparten av lämningarna inom planområdet är sådana som inte syns ovan mark, och några fornlämningsmiljöer med påtagligt stort och skyddsvärt upplevelsevärde har inte bedömts föreligga inom området. Istället är det lämningarnas vetenskapliga värde som framhålls, vilket förutsatt att arkeologiska undersökningar ge-

nomförs inte nödvändigtvis behöver stå i konflikt till vindkraftsetableringen. I slutet av rapporten presenteras ett antal idéer kring publicitetsaspekter där vind-

kraftsetableringen och fornlämningsförekomsten inom området sammanförs för att ge projektet och området som sådant positiva associationer.

Inledning

Eolus Vind AB planerar att uppföra tre vindkraftverk på fastigheterna Törnbotten 16:1, Törnbotten 5:3 och Björnhovda 7:11, mellan byarna Törnbotten och Björnhovda på mellersta västra Öland. Inför arbetsföretaget har Länsstyrelsen i Kalmar län i ett yttrande (2009-05-14) begärt att en arkeologisk/kulturhistorisk inventering genomförs, i syfte att avgöra berörda fornlämningars skyddsområde samt planering för minimal påverkan på fornlämningar och kulturmiljöer inom området. Kalmar läns museum bjöds in att lämna offert och valdes senare av Eolus Vind AB som utförare av uppdraget. Den arkeologiska/kulturhistoriska utredningen har utförts helt i enlighet med den offert som tillsändes uppdragsgivaren, och föreliggande rapport redovisar de samlade resultaten från utredningen. Det är vår förhoppning att rapporten kan fungera som planeringsunderlag i det fortsatta arbetet inför vindkraftsetableringen.

Öland är ett av Sveriges absolut fornlämningsrikaste landskap, och det synliga kulturlandskapet i form av forntida minnesmärken och spår av äldre tiders bruk utgör en viktig del av Öland som varumärke idag. För många såväl bofasta som besökande är det flacka och bitvis karga landskapet med sina otaliga äldre stenmurar, järnåldersgravar och väderkvarnar det som främst kännetecknar Öland. Samtidigt ska man vara medveten om att bara en bråkdel av alla befintliga fornlämningar på Öland

är synliga ovan mark: utöver de talrika synliga fornlämningarna i form av fornborgar, gravfält, runstenar med mera finns också en mycket stor mängd fornlämningar som inte syns ovan mark, och som därför många gånger inte är kända. Det kan röra sig om allt från stenåldersboplatser till överplöjda gravfält och nedgrävda skatter; kända eller inte kända, samtliga fornlämningar är skyddade enligt Lagen (1988:950) om kulturminnen m m. Lagskyddet kring fornminnen regleras i kap 2 i denna lagtext, och detta kapitel återges i sin helhet som bilaga i föreliggande rapport. Bestämmelserna i kulturminneslagen medför att, då arbetsföretag som innebär markgrepp planeras i fornlämningsrika områden, fornlämningsförekomsten är av stor vikt att fastställa i ett så tidigt skede som möjligt. Om fornlämningar konstateras i ett område där en exploatering planeras kan länsstyrelsen ge tillstånd till ingrepp i fornlämningen, oftast med villkor på att en arkeologisk undersökning bekostas och genomförs. Den arkeologiska/kulturhistoriska inventeringen som presenteras i det följande utgör ett första steg i att klarlägga fornlämningsbilden i området och arbetsföretagets inverkan på befintliga kulturmiljöer inom det för vindkraftsetableringen planerade området. Skulle fornlämningar komma att direkt beröras av markgrepp senare i processen kan således arkeologiska insatser komma att behövas som kräver tillstånd från Länsstyrelsen.

Om utredningens genomförande

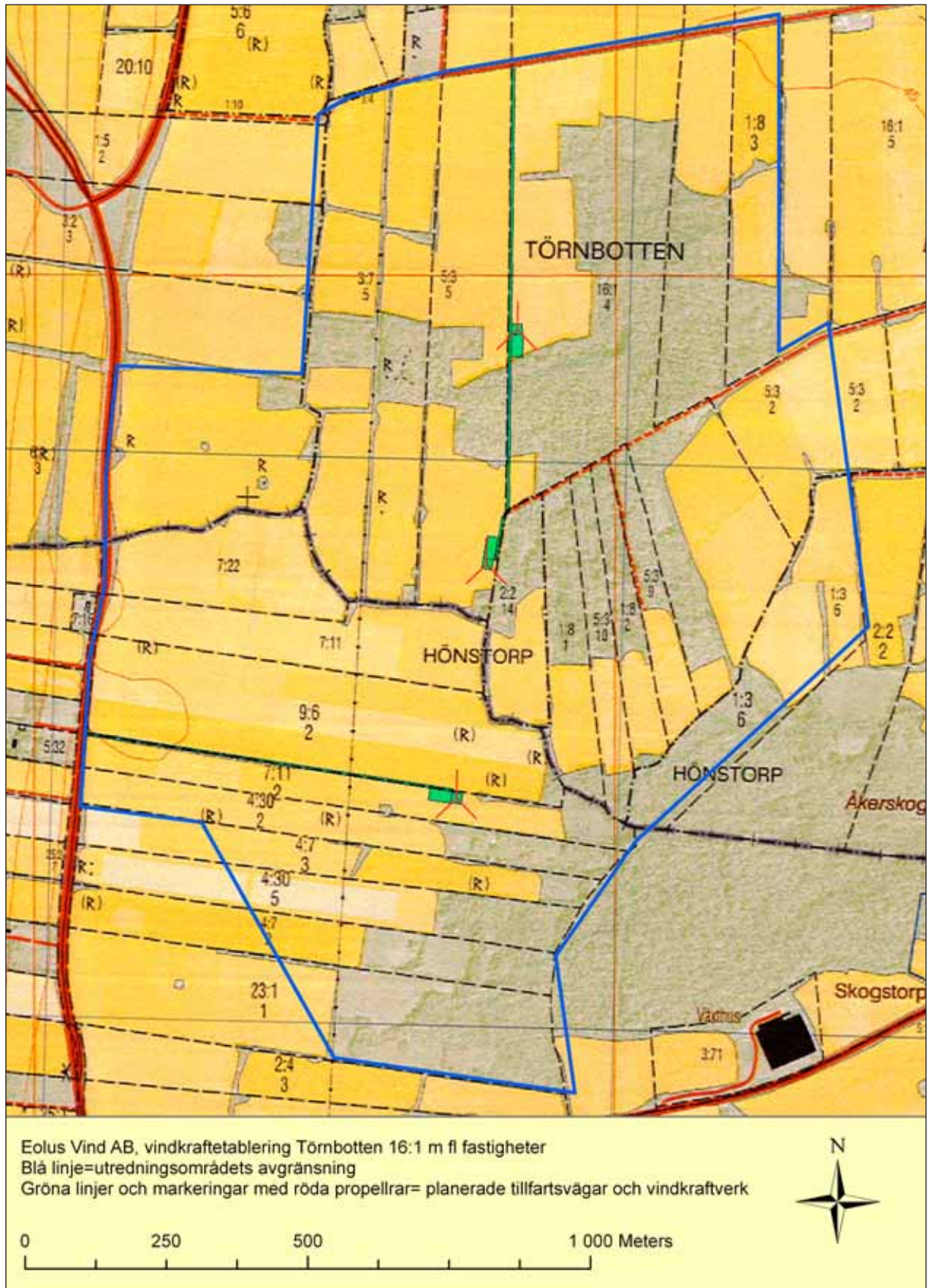
Den arkeologiska/kulturhistoriska utredningen har utformats i enlighet med Riksantikvarieämbetets rekommendationer om vad som bör ingå i en miljökonsekvensbeskrivning avseende kulturvärden. Således omfattar inventeringen en visuell landskapsbildsanalys, en karaktärisering av kulturlandskapets historiska dimension, samt en konsekvensbedömning där vindkraftsetableringens påverkan på de redovisade egenskaperna i landskapet analyseras. Arbetet baseras dels på en fältbesiktning och dels på en genomgång av tillgängliga källmaterial avseende fornlämningsförekomst och kulturhistoriska miljöer. De senare omfattar såväl tryckt litteratur som arkiv, fornlämningsregister och äldre kartmaterial. Fältbesiktningen genomfördes den 8 juli 2009, och berörde framförallt de delar av området som enligt nuvarande planering kommer att direkt beröras av markingrepp, d.v.s. sträckningarna för de båda tillfartsvägarna samt platserna för vart och ett av de tre vindkraftverken. De båda mot öst belägna byarna Törnbotten och Hönstorp besöktes också, i syfte att bedöma etableringens inverkan på dessa miljöer. *)

Det är lätt att konstatera att arkeologi berör, i synnerhet när man befinner sig på en plats som Öland där forntiden är så påtagligt närvarande i landskapet. Samtidigt finns här enormt mycket kunskap om forntida kulturmiljöer som inte alltid nått ut till allmänheten, men som om det förmedlades på rätt sätt skulle kunna höja ett områdes attraktionsvärde eller lyfta fram po-

sitiva aspekter i samband med exempelvis en vindkraftsetablering. Genom mångårig arkeologisk verksamhet i Kalmar län har vi arbetat upp kanaler som vi regelmässigt utnyttjar för att förmedla arkeologisk kunskap och nå ut till olika specifika målgrupper. Berättas arkeologi på rätt sätt är dess publicitetsvärde enormt, och vi tror att kunskapen om kulturmiljöer och fornlämnningar inom det här aktuella området skulle kunna utnyttjas för att skapa en positiv association till vindkraftsetableringen i Törnbotten/Björnhovda och till ert företag. En redogörelse för olika idéer kring detta presenteras längre fram i rapporten.

Enligt den preliminära avgränsningen av planområdet mäter detta ca 1,8 x 1,3 km, och ytan uppgår till totalt ca 1 720 000 m² (fig 1). Området upptas till största delen av jordbruksmark, och ingen idag befintlig bebyggelse är belägen inom planområdet. Utmed områdets västra kant löper väg 136, och strax söder om planområdet löper i Ö-V riktning väg 957 mot Norra Möckleby. Omkring 0,5-1 km öster om planområdet ligger byarna Törnbotten och Hönstorp, och omkring 1 km norr om planområdet ligger Algutsrum.

*) Efter att rapporten färdigställts upptäcktes ett fel i kartunderlaget, där det sydligaste vindkraftverket var felplacerat. Med anledning av detta gjordes en kompletterande besiktning, och berörda kartor gjordes om med det sydligaste verket korrekt placerat.

Figur 1. Preliminär avgränsning av planområdet för den planerade vindkraftsetableringen mellan Törnbotten och Björnhovda, med platserna för de tre vindkraftverken och tillfartsvägarna inlagda. Källa: Eolus Vind AB.

Visuell landskapsbildsanalys

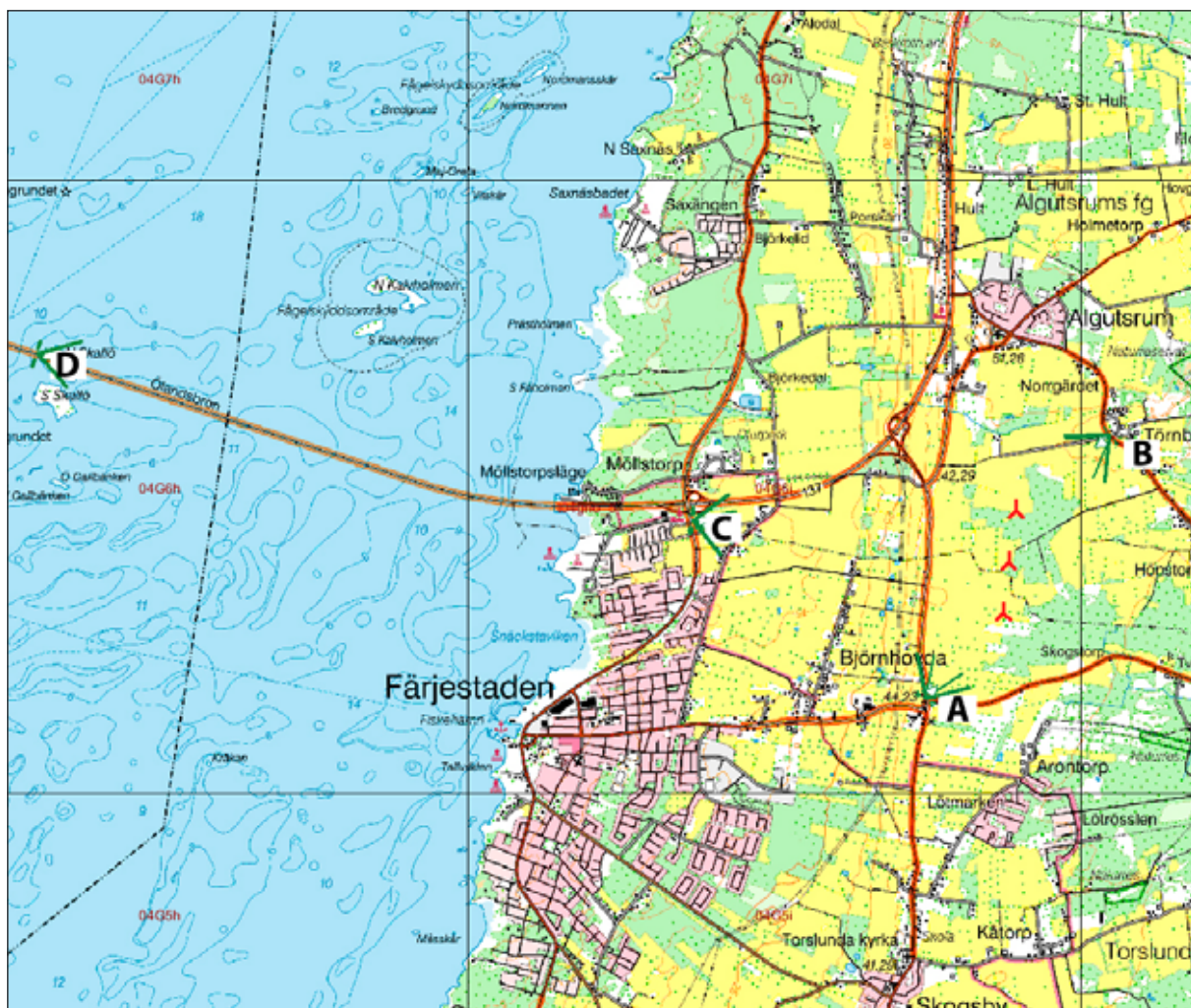
Landskapet som det aktuella området omfattar domineras naturgeografiskt i söder av Stora Alvaret, som sträcker sig ca 40 kilometer från Ventlinge i söder till Torslunda och Gårdby i norr. Mot öster och norr breder Mittlandsskogen ut sig, ett område som brukar räknas som norra Europas största lövskogsområde utanför fjällvärlden. I väster avgränsas området av Västra landborgen, en ställvis brant kalkstensklint som löper längs stora delar av södra och mellersta Ölands västra sida. Stora Alvarets öppna landskap är dels ett resultat av det tunna jordskiktet, dels av mänsklig påverkan, och står i kontrast till Mittlandsskogens täta växlighet. Den naturgeografiska gränsen som är påtaglig än idag har en lång historia som kan spåras och bekräftas av ortsnamnen. I norr förekommer röjningsnamn som Tvetta och Ryd liksom namn med slutledet -rum, som förutsätter ett trädbevuxet landskap. Runt Stora Alvaret finns istället en rad gamla byar som har namn som innehåller lund, vilka tyder på ett sedan gammalt öppet landskap (Vikstrand 2007: 7f).

Planområdet domineras av åkermark, och de delar av området som idag är skogsbevuxna har som regel tidigare varit åkermark. Topografin är generellt sett flack, och höjden över havet ligger kring 40-45 m. Ingen bebyggelse är idag belägen inom planområdet. De tre vindkraftverken ska enligt nuvarande planering placeras utmed en nord-sydlig linje parallellt med och omkring 750 m öster om väg 136, med den lövskogsbevuxna delen av planområdet som skydd mellan etableringen och byarna mot öst.

Totalhöjden på de planerade vindkraftverken kommer enligt underlagsmaterialet att understiga 150 m. Avståndet från de planerade vindkraftverken till de båda närmaste byarna Törnbotten och Hönstorp är ca 1 respektive 1,5 km, och avståndet till Kalmarsund i väster är ca 4 km.

Ett utdrag ur ekonomiska kartan över planområdet, med de planerade vindkraftverken och tillfartsvägarna inlagda, visas i figur 2. Som framgår kan planområdet grovt delas in i en västlig och en östlig del avseende dagens markanvändning och vegetation, där västra delen utgörs av öppen åkermark och östra delen av lövskogsbevuxen tidigare åkermark. Bortom denna skogsridå mot öst ligger de båda byarna Hönstorp och Törnbotten. Törnbotten kan av byggnadsantikvariska skäl betraktas som en känslig kulturmiljö, och den planerade vindkraftsetableringens inverkan på denna är därför av vikt att beakta.

Som ett led i bedömningen av etableringens påverkan på dagens landskap har Eolus Vind AB tagit fram ett antal fotomontage, där de planerade vindkraftverken lagts in digitalt i panoramavyer tagna från fyra olika punkter i planområdets närhet. I figur 3 framgår fotopunkternas lägen, och i figur 4-7 visas utdrag ur panoramabilderna där de planerade vindkraftverken syns. På grund av den flacka topografin och vindkraftverkens höjd syns de från alla fyra punkterna, tydligast från de båda mest närbelägna fotopunkterna A och B. Punkt A är placerad i korsningen mellan väg 136 och väg

Figur 3. Fotopunkternas lägen i planområdets närhet. Källa: Eolus Vind AB.

Figur 4. Fotomontage från fotopunkt D. Källa: Eolus Vind AB.

Figur 5. Fotomontage från fotopunkt C. Källa: Eolus Vind AB.

Figur 6. Fotomontage från fotopunkt A. Källa: Eolus Vind AB.

Figur 7. Fotomontage från fotopunkt B. Källa: Eolus Vind AB.

Figur 8. Platsen för det sydligaste vindkraftverket, så som den såg vid den kompletterande besiktningen 2009-08-07. Foto från V Ludvig Papmehl-Dufay/Kalmar läns museum.

Figur 9. Platsen för det mellersta vindkraftverket, så som den såg ut 2009-07-08. Foto från N Ulrika Söderström/Kalmar läns museum.

Figur 10. Platsen för det nordligaste vindkraftverket, så som den såg ut 2009-07-08. Foto från N Ulrika Söderström/Kalmar läns museum.

957 mot Norra Möckleby, och punkt B är placerad i Törnbotten. Sett från Ölandsbron ligger vindkraftverken snett fram mot vänster, och kommer här att bilda ett landmärke synligt för anländande från fastlandet. Med tanke på den slogan som i dagsläget välkomnar besökare vid brofästet på Ölandssidan, ”Solens och vindarnas ö”, kan ett sådant här landmärke emellertid ha en positiv verkan för ön som helhet. Samtidigt som verken utan tvekan är synliga från alla de fyra fotopunkterna, och således även från de flesta platser i omgivningen, är vårt intryck att de smälter in bra mot himlen och inte påtagligt stör landskapets profil som helhet.

I samband med fältbesiktningen den 8 juli 2009 besöktes platserna för de planerade vindkraftverken. Vid en kompletterande besiktning den 7 augusti besöktes platserna för tillfartsvägen från V samt det sydligaste vindkraftverket. Foton av respektive plats så som de tedde sig vid dessa tillfällen visas i figur 8-10. Som framgår utgörs samtliga platser idag av åkermark, med intilliggande skogsparti. I samtliga fall finns stenmurar och liknande i nära anslutning, och direkt S om den nordligaste platsen finns ett område med omfattande lämningar från historisk tid i form av stora röjningsrösen. I övrigt finns inga synliga kulturhistoriska lämningar precis på platserna för de planerade vindkraftverken. I flera fall finns dock på dessa platser fornlämningar som ej är synliga ovan mark, se mer om detta nedan.

Sträckningarna för de planerade tillfartsvägarna från norr respektive väst visas i figur 11 och 12 nedan. Båda vägarna är placerade parallellt med existerande skiften, och smälter således väl in i den existerande geometriska indelningen av kulturlandskapet. Den planerade vägen från norr följer en stenmur och en numera igenväxt traktorväg. Sträckningen för den planerade vägen från väst följer även den en bitvis kraftig stenmur mellan två skiften, och utgörs delvis av en igenvuxen traktorväg.

Inom själva planområdet finns ett flertal fornlämningar och liknande, av vilka flera kan anses ha ett stort kulturhistoriskt värde (se nedan). Enligt vår uppfattning är dock inga av

Figur 11. Sträckningen för den planerade tillfartsvägen från N, så som den såg ut 2009-07-08 sett från platsen för det nordligaste vindkraftverket. Foto från S Ulrika Söderström/Kalmar läns museum.

Figur 12. Sträckningen för den planerade tillfartsvägen från V, så som den såg ut vid den kompletterande besiktningen 2009-08-07. Foto från V Ludvig Papehnl-Dufay/Kalmar läns museum.

dessa av sådan art att upplevelsevärde störs av den planerade vindkraftsetableringen. Merparten av fornlämningarna i området är sådana som inte syns ovan mark, och i de fall lämningarna är synliga är de ofta skadade av jordbruksarbete. Istället är det lämningarnas vetenskapliga värde som är stort, och det är därför de direkta markingreppen i samband med vindkraftsetableringen som är av betydelse och som kan påverka lämningarnas värde. Vi vill här lyfta fram möjligheterna att vända detta förhållande till någonting positivt, och se fornlämningarnas existens och vetenskapliga värde som en potential för området som helhet. Genom att lyfta fram befintliga fornlämningar i området, samt den kunskap om dessa som redan finns och som kan framkomma i samband med eventuella undersökningar inför de planerade markingreppen, kan området som helhet tillföras en djupare historisk dimension och vindkraftsetableringen därmed tillföra något direkt positivt till kulturlandskapet i området.

Karaktärisering av kulturlandskapets historiska dimension

Kulturlandskapet kan sägas vara uppbyggt av en mängd olika skikt, där spår efter äldre tiders seder och bruk tillsammans med naturliga förutsättningar och dagens bebyggelse och användande av landskapet bygger upp en helhet. Den historiska dimensionen av kulturlandskapet kan utgöras av synliga och osynliga fysiska spår efter äldre tiders seder och bruk, men också av äldre historier och traditioner kring platser och företeelser i landskapet. På så sätt kan ett naturligt stenblock vara en viktig ingrediens i ett kulturlandskap, om man exempelvis i äldre tid har haft föreställningar om att övernaturliga väsen uppehållit sig i blocket etc. Delar av kulturlandskapet är också dolt för oss idag, på så sätt att omfattande fysiska lämningar efter äldre tiders verksamheter kan finnas på en plats men inte vara synliga ovan mark. Om kunskap om sådana lämningar kan tas fram, exempelvis genom arkeologiska undersökningar, kan kulturlandskapet tillföras nya dimensioner och således berikas.

Kulturlandskapet inom det här aktuella området har analyserats utifrån en genomgång av dels arkivmaterial rörande antikvariska ärenden i området, dels det hos Lantmäteriverket bevarade historiska kartmaterialet, och dels det kända fornlämningsbeståndet inom området. Inom ramen för den sistnämnda punkten har uppgifter i Riksantikvarieämbetets Fornlämningsregister (FMIS) såväl som fältiakttagelser och andra i fornlämningsregistret ej redovisade iakttagelser beaktats. En fältbesiktning har genomförts där de områden som berörs

av planerade markningrepp (platsen för de tre vindkraftverken samt de planerade tillfartsvägarna från norr respektive väst) inspekterats närmare. På grund av årstiden och därmed vegetationen (juli respektive augusti 2009) kunde ingen ytinventering i syfte att upptäcka tidigare ej registrerade fornlämningar genomföras. Det som presenteras i det följande ska därför ses som en första indikation på hur fornlämningsförekomsten inom området ter sig. För att längre fram i processen klargöra mer exakt vilka delar av exploateringsområdet som berör fasta fornlämningar rekommenderar vi arkeologiska utredningar och/eller förundersökningar, vilka beställs genom ansökan hos Länsstyrelsen i Kalmar län. Kalmar läns museum har mycket stor erfarenhet av dylika undersökningar i området.

Kalmar läns museums topografiska arkiv

För att kartlägga tidigare arkeologiska undersökningar och kulturhistoriska åtgärder och inom planområdet för vindkraftetableringen har material från Kalmar läns museums topografiska arkiv genomgått. Vid genomgången har material från Algutsrum och Torslunda socknar studerats.

Arkivmaterialet innehåller relativt få uppgifter rörande arkeologiska undersökningar i området. Merparten av de arkeologiska notiserna handlar om de många gravfynd från järnåldern som gjorts inom Algutsrum socken. De

senaste femtio åren har dock få arkeologiska undersökningar företagits inom socknen, och i de fall sådana utförts har det främst handlat om schaktövervakningar i samband med nybyggnationer. I Saxnäs har vid ett flertal tillfällen mindre undersökningar kommit till stånd i samband med utbyggnad av sommarstugeområden, golfbanor och liknande. Vid flera av dessa tillfällen har boplatzlämningar från bronsålder och äldre järnålder hittats (t.ex. Pappmehl-Dufay 2008). I samband med att en ny konsthall skulle uppföras i socknen år 2000 genomfördes en sådan schaktövervakning inom fasigheten Algutsrum 20:1, en av de fastigheter som ligger närmast i anslutning till det nu aktuella området. Inget av antikvariskt intresse påträffades.

Strax nordost om planområdet ligger Törnboten by. Byns äldre bebyggelse är av stort kulturhistoriskt intresse och flera av gårdarna har av Länsstyrelsen i Kalmar län beviljats bidrag till antikvariska överkostnader i samband med renoveringsarbeten. Framförallt har detta beviljats i samband med anläggning och omläggning av de vasstak som är så karakteristiska för byns ekonomibyggnader (Molander 2000). Med sina ovanligt många vasstäckta byggnader utgör Törnboten idag ett mycket värdefullt exempel på hur det under tidigare perioder sett ut i de flesta öländska byar. Vid en schaktövervakning, samt kulturhistorisk utredning, i samband med nybyggnation på fastigheten Törnboten 1:7, poängteras därför att det är viktigt att nya byggnader utformas och placeras så att upplevelsen av den befintliga bebyggelsen inte förtas (Molander 2006).

I Torslunda socken har flera arkeologiska undersökningar genomförts under de senaste femtio åren. Merparten av dessa har emellertid utförts inom områden belägna en bit från det här aktuella området. Av mer närliggande undersökningar kan nämnas den som genomfördes av Kalmar läns museums arkeologer under hösten 2008 inom fastigheten Björnhovda 1:27, belägen ett par kilometer sydväst om det här aktuella planområdet. Vid undersökningen, som föranleddes av husbyggnation, påträff-

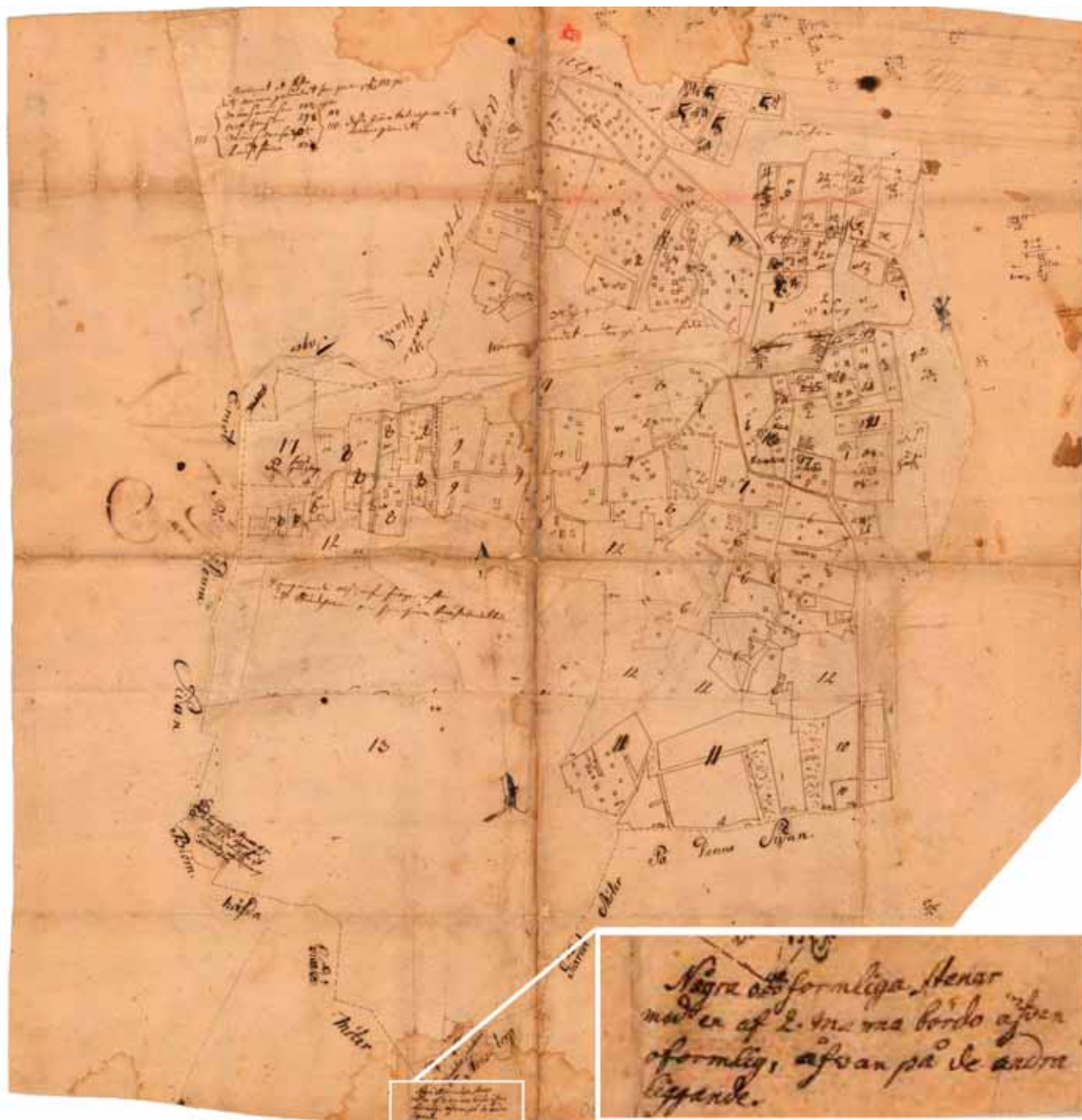
fades en flatmarksgrav som kunde dateras till stenålderns slutskede omkring 2300 f Kr, samt fyra andra gravliknande anläggningar. I rapporten argumenteras för att det som undersöktes i Björnhovda utgjorde ett flatmarksgravfält från stenålderns slutskede, omkring 2000 f Kr eller strax dessförinnan (Pappmehl-Dufay 2009).

Det historiska kartmaterialet

I den översiktliga studien av det historiska kartmaterialet för det här aktuella området har försök gjorts att spåra äldre bebyggelse samt eventuella fornlämningar som har förstörts eller borttagits under modern tid. De första kartorna som upprättades över södra Öland härrör från omkring 1600-talets mitt men är i många fall svårtydda och begränsade i sin karaktär. De kartor som använts i kartstudien härstammar från 1700-talets början och är i första hand kartor över ägoinsmätningar. För ändamålet har tre kartor använts: ägoinsmätning över Törnboten från 1733, storskifteskarta över Törnbotens inägor 1809 samt storskifteskarta över Hönstors inägor 1812.

En stor del av markerna på Öland ägdes av Kronan alltsedan 1500-talet och disponerades av kungamakten som jaktmarker. Av kartorna som ingått i studien framgår att marken som faller inom planområdet för det aktuella projektet sedan 1600-talets slut kommit att delvis användas som jaktmarker för att sedan övergå till åkerskog samt ängsåkrar som brukats av ägarna till gårdarna. På storskifteskartan över Törnboten från 1809 ser man att det finns fem gårdar i byn som alla tycks ligga i samma läge som nuvarande gårdsbebyggelse (fig 13). Motsvarande karta över Hönstorp visas i figur 14. Området som visas i denna karta ligger i sin helhet utanför och öster om det här aktuella planområdet.

De många förhistoriska husgrunderna, stensträngarna och gravfälten som fortfarande idag på sina håll kan ses ovan mark i Algutsrum och Torslunda socknar, låter oss förstå att det måste ha funnits en rik och väl utbredd bebyggelse på denna del av Öland redan under den äldre

Figur 16. Ägoimätning över Törnabotten från 1733.

viker av från landsväg 136 (fig 15). Nuvarande Björnhovda by är istället belägen ca 800 meter västerut i slutningen nedanför landborgen. Genom kulturgeografiska undersökningar har man kunnat fastslå att detta ursprungligen är platsen för en dotterbebyggelse till Björnhovda, som kan identifieras med byn Håkantorp som finns belagt från medeltiden. Namnet kommer av det medeltida *haqunathorpe*, där *haquna* är den fornsvenska genitivformen *Hakonar* av personnamnet Håkan och *thorpe*, torp, som betyder ”utflyttarbebyggelse” (Göransson 1968; Vikstrand 2007: 174; Pappmehl-Dufay 2009: 14). Tolkningen av byn Håkantorp är att den representerar en utflyttarbebyggelse under vikingatid från det Björnhovda som var beläget uppe på landborgskanten, och att de båda någon gång under 1400-talet av någon anledning flyttat samman på den plats där Håkantorp låg och där Björnhovda sålunda ligger idag. Detta resonemang är särskilt betydelsefullt när man sätter det i samband med fornlämningarna inom det här aktuella planområdet (se nedan).

Ingen av kartorna som ingått i studien avslöjar något om eventuella fornlämningar som kan ha funnits inom planområdet vid den tid då kartan upprättats. Dock kan det vara värt att nämna att det i ägoinsättningskartan över Törnboten från 1733 finns en notering i kartans underkant om några oformliga stenar som staplats på hög strax söder om området, inom det som benämns som Björnhovdas bygräns (fig 16). Sådana rösen finns upptagna i fornlämningsregistret i planområdets centrala delar (se nedan), inom det område som gränsar till platsen för Verk 2. Funktionen för dessa stensamlingar är sannolikt odlingssten som staplats på hög då man brutit ny odlingsmark, men bör trots att de ligger utanför planområdet nämnas såsom övrig kulturhistorisk lämning.

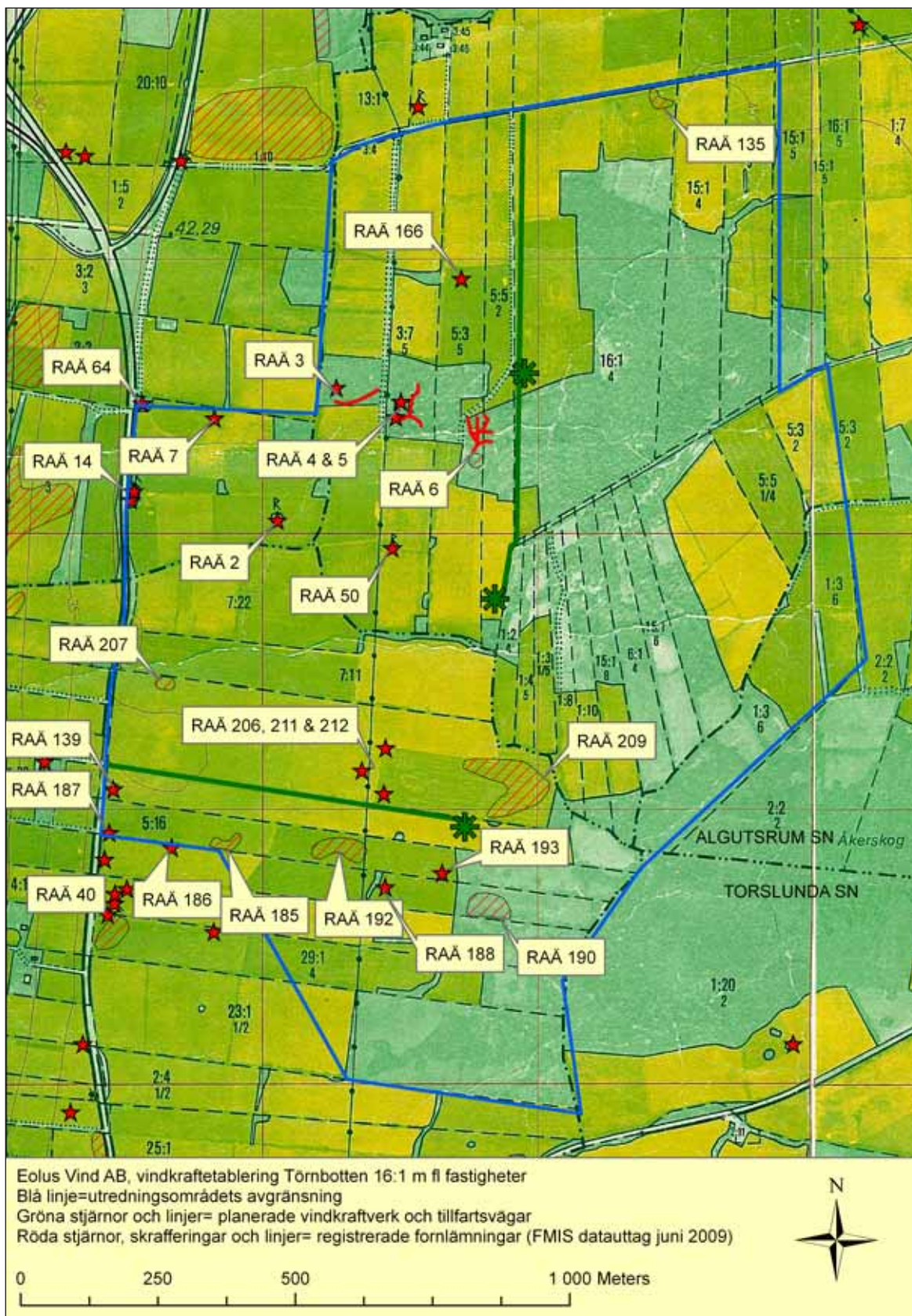
Fornlämningar och fornfynd inom planområdet

Som framgått ovan är Öland generellt sett extremt rikt på fornlämningar, och de här berörda socknarna Torslunda och Algutsrum tillhör

de i fornlämningshänseende rikaste socknarna på Öland (t ex Åberg 1923). Bland annat har de många stenåldersfynden i området medfört att Torslunda och Algutsrum socknar tidigt tolkades som delar av en neolitisk centralbygd med hög befolkningstäthet i jämförelse med andra närliggande områden (t ex Åberg 1913; Stenberger 1948).

Kronologiskt spänner de kända lämningarna i närområdet från äldre stenålder (omkring 6000-7000 f Kr) fram till vikingatid (ca 1000 e Kr), och utöver detta finns lämningar även från medeltid och senare historisk tid. Många av de äldre byarna på Öland har sannolikt etablerats i samband med regleringar under mellersta delen av medeltiden (Fallgren 2006: 163ff), och inte sällan är bebyggelsen i byarna idag av ålderdomlig och skyddsvärd karaktär. Särskilt nämnvärd i det här sammanhanget är Törnboten, som har ett flertal byggnader av högt kulturhistoriskt värde och som kan betraktas som en känslig kulturmiljö ur byggnadsantikvarisk synvinkel. Strax nordost om byn finns också ett stort förhistoriskt gravfält, som genom undersökningar på 1950- och 1960-talet kunnat dateras till perioden från omkring 1500 f Kr –500 e Kr, med betoning på senare delen av perioden d.v.s. mellersta delen av järnåldern (Rasch 1991a: 172). I detta fall tycks det således som att byn har haft en föregångare i form av bebyggelse redan under järnåldern. Längs med landborgskanten väster om planområdet finns både mot norr och söder ett stort antal gravfält och ensamliggande gravar från järnåldern.

I Sverige finns ett register över samtliga i dagsläget kända fornlämningar, Fornlämningsregistret (FMIS). Detta register är rikstäckande och uppdateras kontinuerligt i samband med nya fynd och upptäckter. De fornlämningar och kulturhistoriska lämningar inom det här aktuella området som finns upptagna i FMIS redovisas i figur 17 och listas i tabell 1. Av totalt 24 registrerade lämningar inom området är 9 st registrerade som ”fast fornlämning”, medan övriga är registrerade som ”övrig kulturhistorisk lämning”. De förstnämnda är framförallt förhistoriska lämningar som antingen syns ovan

Figur 17. Undersökningsområdets omgivningar med samtliga registrerade fornlämningar och kulturhistoriska lämningar markerade (röda stjärnor, skrafferingar och linjer), och ett urval nummerade (jämför tabell 1). De planerade vindkraftverken och tillfartsvägarna är markerade med mörkgrönt.

Socken	RAÄ-nr	Klass*	Beskrivning	Datering
Torslunda	40	F	Gravfält, överodlat	Järnålder
Torslunda	139	K	Boplats, fyndplats Torslundaplåtarna	Yngre järnålder
Torslunda	185	F	Boplats	Stenålder
Torslunda	186	K	Fyndplats för flinta	Stenålder
Torslunda	187	K	Fyndplats för slipat flintyxfragment	Yngre stenålder
Torslunda	188	K	Fyndplats för flinta	Stenålder
Torslunda	190	F	Boplats	Stenålder
Torslunda	192	F	Boplats	Yngre stenålder
Torslunda	193	K	Fyndplats för flinta	Stenålder
Torslunda	206	K	Fyndplats för flinta	Stenålder
Torslunda	207	F	Boplats	Stenålder
Torslunda	209	F	Boplats	Yngre stenålder
Torslunda	211	K	Fyndplats för flinta	Stenålder
Torslunda	212	K	Fyndplats för flinta	Stenålder
Algutsrum	2	F	Röse	Bronsålder
Algutsrum	3	K	Röjningsröse? och stensträng (från relativt sentid)	Bronsålder-järnålder
Algutsrum	4	K	Röjningsröse?, bör vid ev exploatering underställas antikvarisk kontroll.	Bronsålder?
Algutsrum	5	F	Röse och stensträng	Bronsålder-järnålder
Algutsrum	6	K	Odlingsröse, rest av, samt parallella stensträngar	Bronsålder-järnålder
Algutsrum	7	K	Plats för rest sten?	Järnålder
Algutsrum	14	F	Röse och stensättning	Bronsålder-järnålder
Algutsrum	50	F	Skålgropsförekomst i löst flyttblock. Stenen har vid röjning av åkern flyttat till sin nuvarande plats.	Bronsålder-järnålder
Algutsrum	64	K	Röse?stensättning	Bronsålder-järnålder
Algutsrum	135	K	Fyndområde för flinta	Yngre stenålder
Algutsrum	166	K	Fyndplats för flintdolk	Yngre stenålder

Tabell 1. Kortfattad beskrivning av de lämningar som numrerats i figur 17. *F = fast fornlämning, K = Övrig kulturhistorisk lämning

mark eller som representerar mer varaktiga aktiviteter (exempelvis boplatslämningar), medan de sistnämnda framförallt innefattar fyndplatser för förhistoriska föremål samt olika typer av lämningar från historisk tid (exempelvis odlingsrösen). I samband med fältbesiktningen den 8 juli 2009 gjordes ytterligare några observationer av betydelse i sammanhanget, vilka presenteras i figur 18 och tabell 2 nedan.

Som framgår av figur 17 är majoriteten av de registrerade lämningarna inom utredningsområdet belägna i dess västra del, och vad gäller förhistoriska lämningar finns en tydlig koncentration i sydvästra delen av området. Här finns

ett stort antal registrerade boplatser och fyndplatser vilka vittnar om mänsklig aktivitet under olika delar av stenåldern, men också rikligt med lämningar från mellersta och yngre delen av järnåldern i form av boplatslämningar och gravar. När det gäller fördelningen av kända fornlämningar inom området, ska man komma ihåg att många fornlämningar har upptäckts genom fynd i plöjda eller nyharvade åkrar, och skogsbevuxna delar av området kan således av källkritiska skäl vara underrepresenterade när det gäller kända fornlämningar. Flertalet av stenåldersboplatserna inom området upptäcktes vid en landskapsomfattande specialinven-

Observation nr	Beskrivning
1	Område med röjningssten. Inom ett ca 50 x 50 m stort område direkt söder om det nordligaste planerade vindkraftverket finns ett flertal oregelbundna rösen med röjningssten, flera av vilka har vällagda kallmurade sidor. Det största röset mäter omkring 30 x 20 m, och höjden uppgår ställvis till uppskattningsvis 4 m. Formen är oregelbunden, och kallmurade partier är synliga i flera nivåer. Stenmaterialet är mestadels rundat och består av ca 0,1-0,5 m stora gråstenar. Röset är kraftigt övermossat och bevuxet med lövträd. Strax öster om detta röse ligger ett mindre likartat röse, som mäter ca 8 x 15 m och är ca 1,5 m högt. Formen är närmast rektangulär, och runt större delen av kanten kan en tydlig kallmurning ses. Stenmaterialet är rundat och utgörs av 0,1-0,5 m stora gråstenar. Röset är kraftigt övermossat och bevuxet med lövträd. Från dessa båda rösen löper flera vällagda stenmurar ut.
2	Stensättning? Kraftigt övertorvad stensamling, omkring 8-10 m i diameter och omkring 0,5 m hög, belägen i sträckning för traktorväg och skärs i sin V del av en stenmur i N-S riktning. De synliga stenarna (gråsten) är ca 0,3-0,4 m stora. Kan eventuellt vara rester av en borttagen stenmur, dock ser den korsande stenmuren i västra delen ut att följa stensättningens topografi.
3	Fyndplats för slagen sydiskandinavisk flinta. Togs ej tillvara.
4	Fyndplats för slagen sydiskandinavisk flinta. Togs ej tillvara.

Tabell 2. Iakttagelser i samband med fältbesiktning 2009-07-08. Jämför figur 18.

tering i mitten av 1990-talet (Alexandersson m fl 1996), då man systematiskt letade efter flintavslag och liknande i plöjda åkrar. Vid detta tillfälle var emellertid inte alla åkrar inom området upplöjda, vilket också ska tas med i beräkningen när det gäller lämningarnas fördelning över området. Avsaknaden av stenålderslämningar i områdets norra och östra del kan således vara skenbar.

Fynden från stenåldern i området omfattar boplatserna RAÄ 185, 190, 192, 207 och 209, samt fyndplatserna för flinta RAÄ 186, 187, 188, 193, 206, 211, 212, samt 135. Merparten av dessa hittades i samband med ovan nämnda inventering, och är belägna i södra delen av planområdet. Sträckningen för den planerade tillfartsvägen från väst går igenom ett område rikt på sådana stenåldersfynd, och det sydligaste av de tre vindkraftverken är enligt nuvarande planering placerad strax SV om stenåldersboplatserna RAÄ 209. Vid specialinventeringen på 1990-talet hittades här ett drygt 10-tal flintavslag, varav några utgjorde fragment av slipade flintyxor vilket daterar boplatserna till den yngre delen av stenåldern, Neolitikum eller bondestenålder. Om nuvarande planering ge-

nomförs kan man således räkna med att ovan mark ej synliga fornlämningar från stenåldern kommer att beröras i denna del av området, troligen med krav från Länsstyrelsen på ytterligare arkeologiska åtgärder. Värt att nämna i sammanhanget är också fyndplatsen RAÄ 166 i norra delen av området, som representerar en flintdolk som hittats ett 100-tal m väst om tillfartsvägen från norr. I denna del av området är i nuläget inga stenåldersboplatser registrerade, men fyndet av dolken indikerar att boplatser och/eller gravar ändå kan finnas här. Fint arbetade och/eller hela stenåldersföremål som hittas i åkrar kan ofta antas representera sönderplöjda stenåldersgravar, ett antagande som fick oväntad aktualitet under hösten 2008 då man vid en arkeologisk förundersökning strax väster om Björnhovda by hittade en grav från ca 2000 f Kr (Papmehl-Dufay 2009). Det enda som återstod förutom den svagt mörkfärgade nedgrävningen var de båda varsamt nedlagda gravgåvorna, två fint arbetade stenyxor som av allt att döma placerats bakom huvudet på den döde. Yxorna påträffades direkt under det av plogen omrörda lagret, och några säsongers ytterligare plöjning skulle mycket väl ha kunnat

Figur 19. Resta stenar, rester av järnåldersgravar vid RAÄ 40 strax söder om planområdet. Foto från S Ulrika Söderström/ Kalmar läns museum.

föra med sig yxorna upp till ytan och därmed suddat ut det faktum att de låg deponerade i en grav.

Inom södra och västra delen av området finns också ett antal fornlämningar som härör från mellersta och yngre delen av järnåldern, i grova drag det första årtusendet e Kr. Strax söder om planområdets sydvästra hörn och omkring 200 m söder om den planerade tillfartsvägen från väst ligger RAÄ 40, ett delvis överplöjt gravfält från järnåldern (Rasch 1991b). Två resta stenar i en åker är vad som i dag syns av gravfältet (fig 19), men med största sannolikhet finns rester av flera gravar kvar under åkerjorden. I åkern direkt söder om den planerade tillfartsvägen och strax öster om väg 136 gjordes år 1874 ett uppseendeväckande fynd av fyra stycken bronsplåtar, så kal-

lade patriser, med unika och vackert utsirade figurer föreställandes motiv som sannolikt är hämtade ur den fornnordiska sagovärlden (fig 20). Fyndplatsen är registrerad som RAÄ 139. Patriserna har använts under Vendeltid (ca 550-750 e Kr) för att framställa figurförsedda bronsbleck som varit fästa på prakthjälmar. De så kallade Torslundaplåtarna är berömda inte minst för att hjälmar med närmast identiska figurer har hittats i flera kungliga gravar från samma tid, bland annat i Uppland och i Sutton Hoo i England (t.ex. Arwidsson 1954; Carver 1998). I slutet av 1960-talet genomförde arkeologen Ulf-Erik Hagberg utgrävningar på fyndplatsen för Torslundaplåtarna, således alldeles i närheten av platsen för den planerade tillfartsvägen, och kunde bland mycket annat identifiera omfattande bebyggelselämningar

Statens Historiska Museum

Figur 20. Torslundplåtarna, funna år 1874 vid RAÄ 139. Foto Statens Historiska Museum, efter Nilsson 2001:50.

Figur 21. Solidus-skatten från Björnhovda. Foto Statens Historiska Museum, ur utställningskatalogen "Ölandsguld".

Figur 22. Guldhalskragen från Färjestaden. Foto Statens Historiska Museum.

från Romersk järnålder och Folkvandringstid, omkring 1-550 e Kr (Hagberg 1976). Om nuvarande planering genomförs kan man således räkna med att omfattande järnålderslämningar kan komma att beröras i denna del av området, troligen med krav från Länsstyrelsen på ytterligare arkeologiska åtgärder.

Ytterligare ett uppseendeväckande fynd från samma tidsperiod har gjorts i området; i flera omgångar mellan år 1864 och 1870 hittades, oklart exakt var men troligen i utredningsområdets sydvästra del, en gulds katt bestående av 36 romerska guldmynt, så kallade *solidi*, från 400-talet e Kr (fig 21) (Hagberg 1976: 333; Herschend 1980: 184f). Skatten är den näst största guldmyntskatten på Öland, och mynten har nått upp till våra breddgrader genom öläningar som besökt och troligen tjänstgjort inom det romerska riket. Guldmynt av den här typen betalades ut som sold av de romerska kejsarna, och stampidentiteten hos mynten i olika skatter kan visa på samband mellan olika områden

och deras kontakter med romarriket. Utifrån stampidentiteten hos mynten från Björnhovda kan man se ett tydligt samband med Sovanskatten från Toscana och Vedrin-skatten från Namur (Fischer 2008). Ännu en guldmyntskatt, omfattande tre romerska guldmynt, har hittats i närområdet, på ägorna till Törnboten nr 5 (Herschend 1980: 166). Ett annat unikt guldfynd från Öland och som är av viss betydelse i sammanhanget är den praktfulla guldhalskragen från romersk järnålder som hittades år 1860 av en tonårspojke vid Färjestadens gård (fig 22). Fyndomständigheterna var dock sådana att man misstänker att guldhalskragens ursprungliga plats varit en annan, och med tanke på andra högstatusbetonade fynd från järnåldern har området kring landborgskanten ovanför nuvarande Björnhovda föreslagits.

De ovan nämnda järnålderslämningarna och fynden visar med all önskvärd tydlighet att området ingått i en högreståndsmiljö under första årtusendet e Kr. Inom ramen för forsk-

ningsprojektet ”Mellan Svear och Daner”, finansierat av Vetenskapsrådet, har professor Ulf Näsman och dr Charlotte Fabech genomfört metalldetektorundersökningar i området och därmed kunnat konstatera att omfattande bebyggelse lämningar även finns från senare delen av järnåldern och den efterföljande medeltiden (Näsman & Fabech 2009). Området med bebyggelse lämningar sträcker sig troligtvis från det här aktuella planområdets SV hörn omkring RAÄ 139 och söderut ner förbi korsningen mellan väg 136 och väg 957. Som ovan framgått är de sedan tidigare känt att Björnhovda by ursprungligen legat uppe på landborgen och inte som idag nere längs sluttningen, och platsen för den gamla bytomten har genom studier av äldre kartmaterial identifierats till en åker mitt emot korsningen väg 136 och Storgatan ner till Färjestaden (Göransson 1968). Denna plats ligger således omkring 750 m söder om det här aktuella planområdet, men tillsammans med de ovan nämnda järnåldersfynden visar läget för den gamla bytomten att området kan hysa omfattande arkeologiska spår av äldre bebyggelse.

I nordvästra hörnet av området finns enstaka förhistoriska gravar i form av stensättningar, rösen och en rest sten (RAÄ 2, 5, 7, 14, 64). Vid den röseliknande stensättningen RAÄ 5 omkring 250 m sydväst om det nordligaste vindkraftverket finns även två stensträngar, som av utseendet att döma mycket väl kan vara förhistoriska och samtida med graven. Några av de övriga gravarna inom norra delen av området är markerade som osäkra, då det i omgivningarna även finns ett stort antal röjningsrösen från senare tid som i vissa fall kan ha likheter med järnåldersgravar (RAÄ 3, 4 och 6). Vid fältbesiktningen den 8 juli (se figur 18 och tabell 2 ovan) påträffades ytterligare ett område med rikligt med röjningssten, men också på en plats mitt i sträckningen för den planerade tillfartsvägen från norr en övertorvad stenig förhöjning, som synes överlagras av en stenmur i nordsydlig riktning (fig 23). Förhöjningen kan eventuellt utgöra en järnålders-

Figur 23. Den nypåträffade eventuella järnåldersgraven, belägen i sträckningen för den planerade tillfartsvägen från norr. Foto från SO Ulrika Söderström/Kalmar läns museum.

grav i form av en övertorvad stensättning, och om så är fallet finns risk att ytterligare gravar finns i området.

Fornlämningsskildern i området är som framgått ovan relativt komplex, och omfattar dels ett stort antal stenålderslämningar och dels flera platser och områden där högklassiga fynd från järnåldern påträffats. Undersökningar i slutet av 1960-talet har visat att regelrätt bebyggelse funnits inom sydvästra delen av området under mellersta delen av järnåldern, och med tanke på tidigare gjorda fynd är det rimligt att tänka sig att den konstaterade bebyggelsen hört till ett större sammanhang och troligtvis tillhört det dåtida samhällets övre skikt. Björnhovda-bygden betraktas generellt, bland annat utifrån de fynd som redogjorts för ovan, som ett ur arkeologisk synvinkel högintressant område.

Konsekvensbedömning

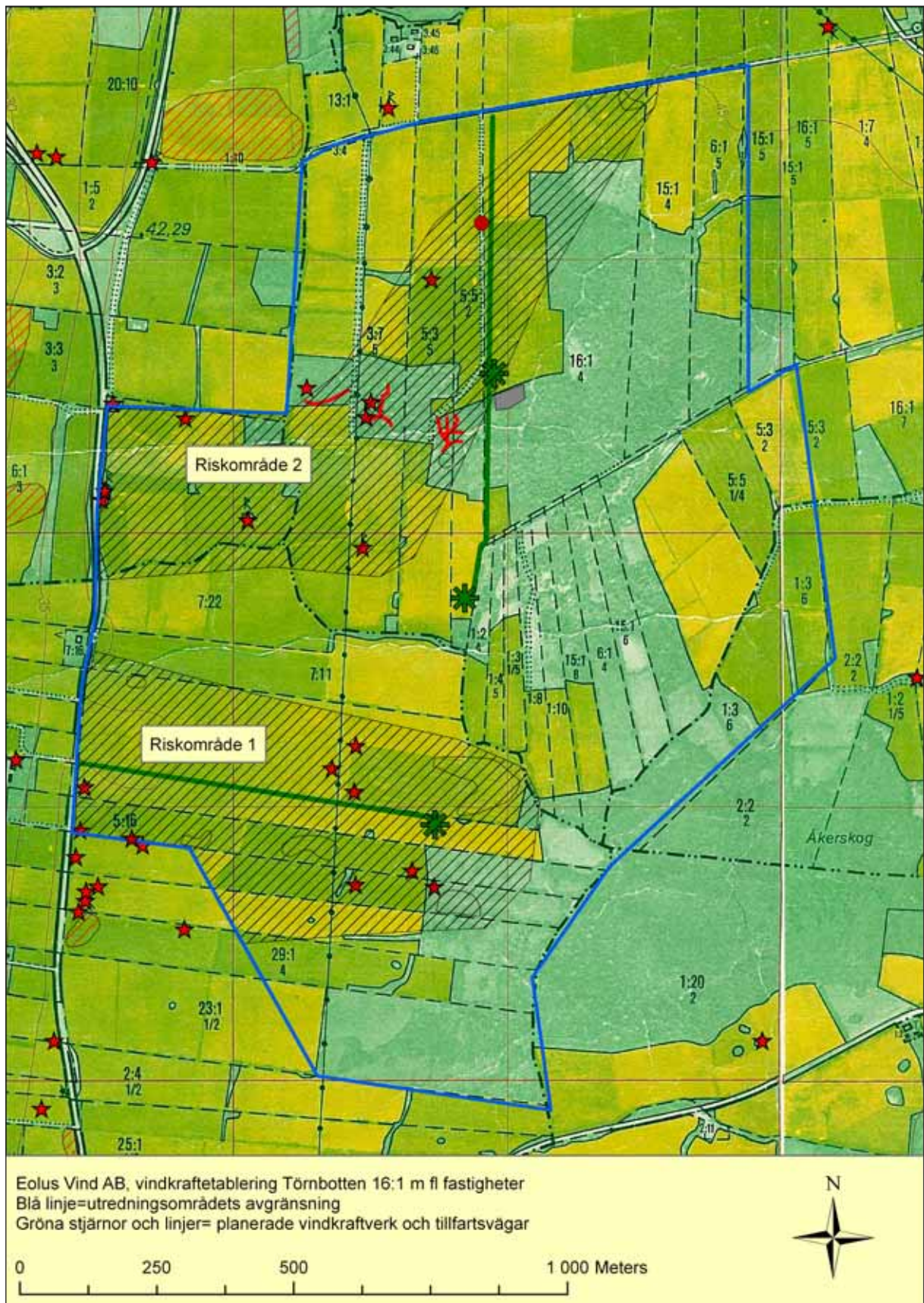
Som framgått ovan finns inom planområdet inga specifika kulturmiljöer som genom sina synliga delar kan anses ha ett högt upplevelsevärde. Sådana miljöer skulle exempelvis kunna vara större sammanhängande gravfält, områden med stenhusgrunder från järnåldern eller liknande. Något sådant finns alltså inte bevarat här, och de synliga lämningar som finns inom området domineras av röjningsrösen och stenmurar från historisk tid. Ett antal ensamliggande förhistoriska gravar i form av röseliknande stensättningar finns i områdets nordvästra del, och här finns även i några fall så kallade stensträngar vilka representerar delvis raserade murar som även de kan vara av hög ålder (se nedan). Närvaron av dessa lämningar, samt övriga ovan redovisade fornlämningar, visar dock att ytterligare fornlämningar kan finnas dolda under mark.

Generellt sett ligger undersökningsområdet inom en arkeologiskt mycket rik del av Öland, och hela planområdet kan i princip betraktas som ett ”högriskområde” med avseende på förekomst av fornlämningar som ej är synliga ovan mark. Källaget skiljer sig dock något inom området, och medan relativt mycket lämningar har hittats inom den mer öppna västra delen av området kan den östra delen ge ett skenbart ”tomt” intryck. Här är det dock av stor vikt att poängtera att merparten av de inom området idag kända lämningarna har framkommit i jordbruksmark, där plöjning och annan aktivitet avslöjat vad som finns dolt under marken.

Inom de mer skogsbevuxna delarna av området är fornlämningsbilden inte känd på samma sätt, och risken är stor att lika mycket lämningar står att finna inom denna del av området.

Med utgångspunkt i den till dags dato kända förekomsten av fornlämningar, samt den kunskap om området och lämningarnas art som berörts ovan, kan två delområden urskiljas inom planområdet där fornlämningstätheten bevisligen är hög och där risken kan anses extra stor att ytterligare fornlämningar kan komma att beröras vid olika typer av markingrepp. De båda delområdena presenteras i figur 24 nedan som riskområde 1 och riskområde 2. Det ska poängteras att avgränsningen av dessa riskområden helt baseras på vad som i dagsläget är känt, och den del av planområdet som ligger utanför de båda riskområdena kan mycket väl hysa fornlämningar som idag är dolda under mark och därför inte är kända. För att säkerställa fornlämningsförekomsten exempelvis utmed de planerade vägsträckningarna och på platserna för de planerade vindkraftverken rekommenderar vi att en ansökan om ingrepp i fornlämningsområde ställs till Länsstyrelsen, som då bedömer vilka arkeologiska åtgärder som är nödvändiga. Sådana åtgärder kan vara Särskild arkeologisk utredning eller Arkeologisk förundersökning, där man med hjälp av provschaktning tar reda på om fast fornlämning berörs eller ej inom ett givet område.

Riskområde 1 omfattar dels merparten av de hittills kända stenålderslämningarna inom om-

Figur 24. Utdrag ur ekonomiska kartan (bladen 4G6i och 4G6j sammanslagna), med de båda riskområdena 1 och 2 markerade (svarta skrafferingar).

rådet, och dels den högstatusmiljö från mellersta järnålder som avspeglas bland annat i fynden av Torlsundaplåtarna och av omfattande bebyggelse lämningar av högrestånds-karaktär. Troligtvis hör även fyndet av guldmüntsskatten, den så kallade Björnhovdaskatten, till denna miljö. Järnålderslämningarna inom sydvästra delen av planområdet är av sådan art att de ger det dolda kulturlandskapet en stark regional särart, och lämningarnas vetenskapliga värde kan betraktas som högt såväl i nationella som internationella sammanhang. Eventuella tillstånd från Länsstyrelsen till markningrepp inom detta delområde kommer med största sannolikhet att åtföljas av krav på olika typer av arkeologiska insatser, exempelvis förundersökningar i avgränsande syfte eller så kallade särskilda arkeologiska undersökningar, där fornlämningen i fråga undersöks och borttages

så att markningreppet kan ske utan okontrollerad skada på fornlämningen.

Riskområde 2 omfattar dels ett antal spridda järnåldersgravar i områdets nordvästra del, och dels två platser med stenåldersfynd i områdets norra del. Vidare omfattar riskområdet en nyfunnen eventuell järnåldersgrav (observation 2) samt ett område med sentida röjningsrösen. De sistnämnda betraktas inte som fast fornlämning utan som övrig kulturhistorisk lämning, och här är kraven från länsstyrelsen på arkeologiska åtgärder inför exploateringar inte alltid lika höga. Med tanke på den eventuella järnåldersgraven mitt i sträckningen för den planerade tillfartsvägen från norr, samt fyndet ett stycke västerut av en flintdolk, är det ändå troligt att Länsstyrelsen kommer att kräva någon form av arkeologisk insats även här.

Att ta tillvara det förflutna: förslag kring publicitetsaspekter

Med de ovan identifierade riskområdena i åtanke, bör man i första hand fundera över om det finns alternativ till de ovan planerade vägsträckningarna och i synnerhet till den från väst. Samtidigt vill vi lyfta fram de positiva möjligheter som vi anser att den rika fornlämningsmiljön i det här området kan medföra; faktum är att man inom det område som berörs av vindkraftsetableringen tidigare har hittat några av Ölands mest berömda fornfynd, bland annat en alldeles tvättäkta guldmynskatt! Fyndet förvaras i Guldrummet i Statens Historiska Museum (SHM) i Stockholm, och foton av Björnhovdaskatten, guldhalskragen från Färjestaden och de vackert figurativa Tor-slundaplåtarna är sådana saker som pryder vykortet som säljs SHM:s museibutik. Det är samtidigt ingen vågad gissning att gemene man på Öland som regel inte känner till dessa fynd och var de är hittade, vilket ju måste anses vara ett olyckligt och paradoxalt förhållande. Om man för ut kunskapen om dessa fynd på rätt sätt och marknadsför områdets fantastiska arkeologi menar vi att man kan tillföra området och hela vindkraftsprojektet som sådant en positiv och genuin association där Ölands varumärke som forntida metropol får ta ordentligt med plats. Nedan följer några tankar kring vari en sådan satsning skulle kunna bestå.

Skrift om Björnhovdabygdens forntid

En ganska enkel insats, men som vi tror kan få ett stort genomslag och rendera ert företag och

hela projektet en positiv klang bland gemene man, är att sammanställa en populärt hållen och rikligt illustrerad skrift som på ett lättfattligt och tilltalande sätt presenterar Björnhovdabygdens forntid. Skriften kan sammanställas av arkeologer på Kalmar läns museum, och ges ut av Eolus Vind AB i samarbete med oss. Tillsammans med spännande berättelser om de fantastiska fynd som gjorts i området kan tillfället tas att, exempelvis i ett förord eller ett inledande kapitel, presentera vindkraftsprojektet på ett tilltalande sätt. Skriften kan sedan säljas på lämpliga ställen i Kalmar och på Öland, alternativt delas ut till hushåll i etableringens närhet.

Inslag i TV4

Genom tidigare publikt orienterade projekt har vi ett nära samarbete med TV4 sydost, som vi regelmässigt utnyttjar för att presentera och marknadsföra olika projekt inom vår verksamhet. Denna kontakt kan utnyttjas även i samband med den planerade vindkraftsetableringen, där ett eller flera inslag i TV4 presenterar projektet tillsammans med områdets fantastiska arkeologi och den kunskap som tas fram i och med de undersökningar som görs i samband med etableringen. Om en skrift har sammanställts enligt förslaget ovan kan TV4 vara en utmärkt plats att marknadsföra denna, och på så sätt sprida de kulturhistoriskt positiva effekterna av vindkraftsetableringen.

Arkeologiska guidningar etc

Skulle det fortsatta arbetet med vindkraftsetableringen komma att medföra fältarkeologiska insatser, är detta ett gyllene tillfälle att anordna visningar och på olika andra sätt sprida kunskapen om de fantastiska fynd som gjorts i området. Eftersom sådana fältarkeologiska insatser genomförs som en direkt följd av den planerade vindkraftsetableringen, kan man lyfta fram att den kunskap som nu kommer fram är ett direkt resultat av projektet och därmed kan sättas i samband med Eolus Vind AB som företag. De publika insatserna kan vara allt från öppna populärvetenskapliga föredrag och visningar av utgrävningsplatser till tidningsartiklar, TV-inslag och blogginlägg. Det sistnämnda är en kanal som vi öppnat upp under vintern/våren 2009, och på Arkeologienhetens blogg (www.arkeologiikalmar.blogspot.com) presenterar vi nu löpande och regelbundet nyheter och funderingar kring pågående projekt. Bloggen är alltså relativt nystartad, men har i dagsläget mellan 50 och 100 unika besökare om dagen. Enskilda dagar har antalet unika besökare överstigit 400 st, och bloggans genomslagskraft är således en faktor att beakta i sammanhanget.

Grafiskt utnyttjande av lokala fynd

Denna rubrik avser möjligheten att plocka upp detaljer från de unika fynd som gjorts inom området och använda detta i olika sammanhang i samband med vindkraftsetableringen. Här är det endast fantasin som sätter gränser; det kan vara alltifrån motiv från de romerska guldmynten i samband med trycksaker till uppförstorade motiv från Torslundaplåtarna som pryder vindkraftverkens kroppar. Kalmar läns museum kan här vara behjälpligt med att ta fram underlagsmaterial och idéer till grafiskt material.

Referenser

- Alexandersson, K., Gurstad-Nilsson, H., & Källström, M. 1996. Stenålder i järnåldersland. Om den pågående specialinventeringen på Öland. *Bulletin för arkeologisk forskning i Sydsverige nr 2-3 1996*. Sid 4-17.
- Arwidsson, G. 1954. *Valsgårde 8*. Die Gräberfunde von Valsgårde II. Stockholm.
- Carver, M. 1998. *Sutton Hoo. Burial ground of kings?* British Museum Press. London.
- Fallgren, J. -H. 2006. *Kontinuitet och förändring. Bebyggelse och samhälle på Öland 200-1300 e Kr*. AUN 35. Uppsala.
- Fischer, S. 2008. The Udovice Solidus Pendants. Late-5th century evidence of South Scandinavian mercenaries in the Balkans. *Forvännen* 103, sid 81-88.
- Göransson, S. 1968. *Björnhovda och Håkan-torp. Fallet med de "försvunna" ölandsbyarna*. Forskningsrapporter från kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet, nr 10. Uppsala.
- Hagberg, U. -E. 1976. Fundort und fundgebiet der modeln aus Torslunda. *Frümmittelalterliche studien* 10, sid 323-349.
- Herschend, F. 1980. Två studier i Öländska guldfynd. I. Det myntade guldets. *Tor 1978-1979*, vol XVIII sid 33-194.
- Molander, Ö. 2000. Byggnadsantikvarisk rapport, Törnbotten by. Kalmar Läns Museum.
- Molander, Ö. 2006. Byggnadsantikvarisk rapport, Törnbotten by. Kalmar Läns Museum.
- Nilsson, M. 2001. Förhistorisk tid. I: Forslund, M. (red) *Natur och kultur på Öland*. Länsstyrelsen i Kalmar län. sid 43-51. Kalmar.
- Näsman, U. & Fabeck, C. 2009. Rapport: Arkeologisk undersökning med metalldektektor i Björnhovda. Arkivrapport, Högskolan i Kalmar.
- Papmehl-Dufay, L. 2008. Saxnäs 1:21. Öland-Kalmar län, Arkeologisk utredning, Algutsrum sn, Öland. Rapport februari 2008, Kalmar läns museum.
- Papmehl-Dufay, L. 2009. Ett senneolitiskt flatmarksgravfält? Arkeologisk förundersökning och Särskild arkeologisk undersökning, Björnhovda 1:27, RAÄ 178, 180 och 270, Torslunda socken, Mörbylånga kommun, Öland. Kalmar läns museum, rapport 2009:18.
- Rasch, M. 1991a. Algutsrum socken. I: Hagberg, U. E., Stjernquist, B. & Rasch, M. (red) *Ölands järnåldersgravfält Volym II. Högsrum, Glömminge, Algutsrum, Torslunda, Långlöt, Runsten, Norra Möckleby och Gårdby*. Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer. Sid 153-203. Stockholm.
- Rasch, M. 1991b. Torslunda socken. I: Hagberg, U. E., Stjernquist, B. & Rasch, M. (red) *Ölands järnåldersgravfält Volym II*.

Högsrum, Glömminge, Algutsrum, Tor-slunda, Långlöt, Runsten, Norra Möckle-by och Gårdby. Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer. Sid 205-262. Stockholm.

Stenberger, M. 1948. Det forntida Öland. I: Palm, B., Landin, L. & Nordman, O. (red) *Öland. Del 1.* Sid 299-398. Lund.

Vikstrand, P. 2007. *Bebyggelsenamnen i Mörbylånga kommun.* Ortnamnen i Kalmar län 7. Sveriges ortnamn. Uppsala.

Åberg, N. 1913. *Kalmar läns stenålder.* Meddelanden från Kalmar läns fornminnesförening VI.

Åberg, N. 1923. *Kalmar läns förhistoria.* Södra Kalmar län 1. Kalmar.

Tekniska och administrativa uppgifter

Kalmar läns museums dnr: 33-385-09

Projektnummer KLM: 09/38

Uppdragsgivare: Eolus Vind AB, Våpnaregatan 17, 281 50 Hässleholm

Landskap: Öland

Kommun: Mörbylånga

Socken: Algutsrum, Torslunda

Fastighet: Törnbotten 16:1, Törnbotten 5:3, Björnhovda 7:11 med flera

Ekonomisk karta: 4G6i Färjestaden, 4G6j Törnbotten

X koordinat: 6282000

Y koordinat: 1544500

M ö h: 40-45

Fältarbetstid: 8 juli 2009

Personal: Ludvig Pappmehl-Dufay, Ulrika Söderström

Foto, Du nr: Du136

Bilaga

Utdrag, 2 kap i *Lag (1988:950) om kulturminnen m.m.*

2 kap. Fornminnen

Fasta fornlämningar och fornfynd

1 § Fasta fornlämningar är skyddade enligt denna lag.

Fasta fornlämningar är följande lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna

1. gravar, gravbyggnader och gravfält samt kyrkogårdar och andra begravningsplatser,
2. resta stenar samt stenar och bergytor med inskrifter, symboler, märken och bilder samt andra ristningar eller målningar,
3. kors och minnesvårdar,
4. samlingsplatser för rättskipning, kult, handel och andra allmänna ändamål,
5. lämningar av bostäder, boplatser och arbetsplatser samt kulturlager som uppkommit vid bruket av sådana bostäder eller platser, liksom lämningar efter arbetsliv och näringsfång,
6. ruiner av borgar, slott, kloster, kyrkobyggnader och försvarsanläggningar samt av andra märkliga byggnader och byggnadsverk,
7. färdvägar och broar, hamnanläggningar, vårdkasar, vägmärken, sjömärken och likartade anläggningar för samfärdsel samt gränsmärken och labyrinter,
8. skeppsvrak, om minst etthundra år kan antas ha gått sedan skeppet blev vrak.

Fasta fornlämningar är också naturbildningar till vilka ålderdomliga bruk, sägner eller märkliga historiska minnen är knutna liksom lämningar efter äldre folklig kult.

2 § Till en fast fornlämning hör ett så stort område på marken eller på sjöbotten som behövs för att bevara fornlämningen och ge den ett tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Detta område benämns fornlämningsområde.

När fråga uppkommer om fastställelse av gränserna för ett fornlämningsområde, prövas frågan av länsstyrelsen.

Då ett ärende om fastställelse av gränser tas upp av någon annan än ägaren av området, skall denne underrättas om ärendet och ges tillfälle att yttra sig i saken. Underrättelsen skall ske genom delgivning.

3 § Fornfynd är föremål som saknar ägare när de hittas och som

1. påträffas i eller vid en fast fornlämning och har samband med denna eller
2. påträffas under andra omständigheter och kan antas vara minst etthundra år gamla.

4 § Sådant fornfynd som avses i 3 § 1 tillfaller staten.

Sådant fornfynd som avses i 3 § 2 tillfaller upphittaren. Han är dock

skyldig att erbjuda staten att få lösa in det mot betalning (hembud)

1. om fornyndet innehåller föremål som helt eller delvis består av guld, silver, koppar, brons eller annan legering med koppar eller
2. om fornyndet består av två eller flera föremål, som kan antas ha blivit nedlagda tillsammans.

Fornfynd som påträffas på havsbotten eller dess underlag utanför gränserna för nationell jurisdiktion och som bärgats av ett svenskt fartyg eller förts till Sverige tillfaller staten.

Ett skeppsvrak som påträffas på havsbotten eller dess underlag utanför gränserna för nationell jurisdiktion och som bärgats av ett svenskt fartyg eller förts till Sverige tillfaller staten, om minst etthundra år kan antas ha gått sedan skeppet blev vrak. Lag (1996:529).

5 § Den som påträffar ett fornynd, som skall tillfalla eller hembjudas staten, skall snarast anmäla fornyndet hos Riksantikvarieämbetet, länsstyrelse, länsmuseum eller polismyndighet. Fornfynd som hör till skeppsvrak kan anmälas även till kustbevakningen.

Upphittaren är skyldig att på begäran lämna ut fornyndet mot kvitto samt uppge var, när och hur fornyndet påträffades.

Skydd, vård och undersökning av fornlämning och plats där fornynd påträffats

6 § Det är förbjudet att utan tillstånd enligt detta kapitel rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fast fornlämning.

7 § Riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen får vidta de åtgärder som behövs för att skydda och vårda en fast fornlämning. Åtgärderna får avse exempelvis flyttning, iordningställande och inhägnad av fornlämningen eller röjning. Åtgärden får avse även en fornlämning som infogats i ett byggnadsverk.

Länsstyrelsen får uppdra åt annan att vidta åtgärder som avses i [första stycket](#) under de villkor som länsstyrelsen bestämmer. Åtgärd som innebär att fornlämningen rubbas eller förändras får dock inte vidtas utan att länsstyrelsens uppdrag uttryckligen gäller en sådan åtgärd.

Innan någon åtgärd vidtas skall den som äger eller har särskild rätt till marken eller byggnadsverket underrättas genom delgivning. Detsamma skall gälla i fråga om vattenområde.

Om åtgärderna medför kostnader eller skada för ägaren eller någon annan, har han rätt till skälig ersättning av allmänna medel. Beslut om ersättning fattas av länsstyrelsen och delges den som berörs av beslutet.

8 § Riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen får utan hinder av [6 §](#) undersöka en fast fornlämning, bärga ett skeppsvrak som är en fast fornlämning samt undersöka en plats där fornynd påträffats.

Länsstyrelsen får lämna tillstånd till annan att företa en sådan undersökning eller bärgning under de villkor som länsstyrelsen bestämmer.

Vid undersökningen eller bärgningen gäller bestämmelserna om

underrättelse och ersättning enligt [7 § tredje](#) och [fjärde styckena](#).

Bärgas ett skeppsvrak som är en fast fornlämning, skall det tillfalla staten, om det saknar ägare.

9 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om vad allmänheten skall iaktta inom och i närheten av områden som avses i [2 §](#).

Föreskrifter som avses i [första stycket](#) får även meddelas för en plats där fornfynd har påträffats, om det kan ske utan att någon väsentlig olägenhet uppstår. Sådana föreskrifter får gälla längst till dess att platsen har undersökts enligt [8 §](#).

Länsstyrelsen får besluta om användningen av mark i närheten av områden som avses i [2 §](#) under förutsättning att den pågående användningen inte avsevärt försvåras.

Ett beslut om föreskrifter skall kungöras på lämpligt sätt. Lag (2002:913).

Ingrepp i fast fornlämning

10 § Den som avser att uppföra en byggnad eller en anläggning eller genomföra ett annat arbetsföretag bör i god tid ta reda på om någon fast fornlämning kan beröras av företaget och i så fall snarast samråda med länsstyrelsen.

Om en fornlämning påträffas under grävning eller annat arbete, skall arbetet omedelbart avbrytas till den del fornlämningen berörs. Den som leder arbetet skall omedelbart anmäla förhållandet hos länsstyrelsen.

11 § Om det behövs en särskild utredning för att ta reda på om en fast fornlämning berörs av ett planerat arbetsföretag som innebär att ett större markområde tas i anspråk, skall kostnaden för utredningen betalas av företagaren. Som sådan exploatering räknas t.ex. anläggande av allmän väg, större enskild väg, järnväg, flygfält, anläggning för energiförsörjning, större vattenverksamhet och mer omfattande byggande för bostads-, industri- eller handelsändamål.

Beslut om särskild utredning fattas av länsstyrelsen. Länsstyrelsen skall i beslutet ange vem som skall utföra utredningen. Då gäller inte lagen (2007:1091) om offentlig upphandling och lagen (2007:1092) om upphandling inom områdena vatten, energi, transporter och posttjänster. Länsstyrelsen skall beakta att utredningen skall vara av vetenskapligt god kvalitet och genomföras till en kostnad som inte är högre än vad som är motiverat med hänsyn till omständigheterna. Lag (2007:1097).

12 § Den som vill rubba, ändra eller ta bort en fast fornlämning skall ansöka om tillstånd hos länsstyrelsen.

Länsstyrelsen får lämna sådant tillstånd endast om fornlämningen medför hinder eller olägenhet som inte står i rimligt förhållande till fornlämningens betydelse.

Såvitt gäller ägaren av skeppsvrak eller fornfynd som hör till skeppsvrak får tillstånd lämnas, om inte särskilda skäl talar emot det.

Om någon annan än ägaren av marken eller vattenområdet eller ägaren

av skeppsvrakets ägare om tillstånd, skall ansökan avslås om ägaren motsätter sig åtgärden och det inte finns några synnerliga skäl att bifalla ansökan.

13 § Som villkor för tillstånd enligt [12 §](#) får länsstyrelsen ställa skäliga krav på särskild undersökning för att dokumentera fornlämningen och ta till vara fornyfynd eller på särskilda åtgärder för att bevara fornlämningen. I beslutet om tillstånd skall såvitt möjligt anges den kostnad som åtgärderna beräknas medföra.

Innan länsstyrelsen prövar en ansökan enligt [12 §](#), får den besluta om en arkeologisk förundersökning av fornlämningen, om det behövs för att få ett tillfredsställande underlag för prövningen eller för att bedöma behovet av att ställa krav på särskild undersökning.

Länsstyrelsen skall i beslutet om arkeologisk förundersökning eller särskild undersökning ange vem som skall utföra undersökningen. Då gäller inte lagen ([2007:1091](#)) om offentlig upphandling och lagen ([2007:1092](#)) om upphandling inom områdena vatten, energi, transporter och posttjänster. Länsstyrelsen skall beakta att undersökningen skall vara av vetenskapligt god kvalitet och genomföras till en kostnad som inte är högre än vad som är motiverat med hänsyn till omständigheterna. Lag ([2007:1097](#)).

14 § Den som utför ett arbetsföretag som berör fast fornlämning svarar för kostnaden för åtgärder enligt [13 §](#).

Företagaren svarar dock inte för kostnad som

1. hänför sig till en fornlämning som inte förut varit känd,
2. väsentligt överstiger vad länsstyrelsen angett i beslut om tillstånd enligt [13 § första stycket](#),
3. hänför sig till arkeologisk förundersökning enligt [13 § andra stycket](#), om länsstyrelsen inte lämnar tillstånd till ingrepp i fornlämningen enligt [12 § andra stycket](#), eller
4. hänför sig till arkeologisk förundersökning eller särskild undersökning enligt [13 §](#), om det visar sig att någon fornlämning inte berörs av arbetsföretaget.

Beslut enligt denna paragraf fattas av länsstyrelsen och delges företagaren.

15 § Vägras någon tillstånd enligt [12 §](#) beträffande fornlämning som när den påträffas var helt okänd och utan synligt märke ovan jord, är han berättigad till skälig ersättning av allmänna medel, om fornlämningen vållar honom betydande hinder eller olägenhet. Ansökan om sådan ersättning görs hos länsstyrelsen. Ansökan skall ha kommit in till länsstyrelsen inom två år från det att fornlämningen påträffades genom grävning eller annat arbete, annars är rätten till ersättning förlorad. Vad som nu sagts om ersättning skall inte tillämpas om marken exproprieras.

Ersättning för hinder eller olägenhet skall deponeras hos länsstyrelsen. I fråga om fördelning och utbetalning av deponerade belopp samt rättsverkan av fördelning och utbetalning gäller i tillämpliga delar vad som är föreskrivet för det fall att nyttjanderätt eller servitutsrätt upplåts enligt expropriationslagen ([1972:719](#)). Beloppet utbetalas dock direkt till

sökanden om det är väsentligen utan betydelse för annan rättsinnehavare än sökanden.

Inlösen och hittelön vid fornfynd

16 § Vid inlösen av fornfynd som enligt [4 §](#) är hembudspliktigt skall ersättning utgå med ett belopp som är skäligt med hänsyn till fyndets beskaffenhet, för föremål av ädelmetall dock minst motsvarande metallvärdet efter vikt, uppräknat med en åttondel.

För fornfynd får även särskild hittelön lämnas.

Frågor om inlösen, ersättning och hittelön prövas av Riksantikvarieämbetet.

Fyndfördelning

17 § Riksantikvarieämbetet får genom fyndfördelning överlåta statens rätt till fornfynd på museum som åtar sig att vårda det i framtiden på ett tillfredsställande sätt.

Detta gäller även skeppsvrak som avses i [4 § fjärde stycket](#). Lag (1996:529).

Metallsökare

18 § Apparat som kan användas för att på elektronisk väg spåra metallföremål under markytan (metallsökare) får inte användas om inte annat anges i [19](#) eller [20 §](#).

Metallsökare får inte heller medföras på fasta fornlämningar annat än vid färd på sådan väg som är upplåten för allmänheten, om inte annat anges i [19](#) eller [20 §](#). Lag (1991:474).

19 § Förbudet i [18 §](#) att medföra och använda metallsökare gäller inte Riksantikvarieämbetet.

Utan hinder av förbudet i [18 §](#) får metallsökare medföras och användas i militär verksamhet för att söka efter annat än fornfynd.

Vidare får utan hinder av vad som sägs i [18 § första stycket](#) metallsökare användas i myndigheters verksamhet för att söka efter annat än fornfynd. Lag (1991:474).

20 § Utan hinder av [18 §](#) får metallsökare medföras och användas vid sådana undersökningar av fasta fornlämningar eller platser där fornfynd har påträffats som efter medgivande av länsstyrelsen utförs av någon annan än Riksantikvarieämbetet.

Länsstyrelsen får även i annat fall lämna tillstånd att medföra och använda metallsökare, om skäl därtill föreligger. Lag (1991:474).

Ansvar m.m.

21 § Till böter eller fängelse i högst sex månader döms för fornminnesbrott den som av uppsåt eller oaktsamhet

1. tillägnar sig eller eljest förvärvar, gömmer, skadar, ändrar eller avyttrar föremål som enligt 4 § skall tillfalla staten eller hembjudas till staten eller
2. olovligen rubbar, tar bort, gräver ut, täcker över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändrar eller skadar en fast fornlämning.

Om brott som avses i första stycket har begåtts uppsåtligen och är att anse som grovt döms för grovt fornminnesbrott till fängelse i högst fyra år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om gärningsmannen har använt särskild utrustning eller annars visat särskild förslagenhet, om gärningen utförts vanemässigt, avsett fornfynd av större värde eller omfattning eller medfört en omfattande förstörelse av ett fornminne.

För försök eller förberedelse till grovt fornminnesbrott döms till ansvar enligt [23 kap. brottsbalken](#). Lag (1991:474).

21 a § Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som av uppsåt eller oaktsamhet

1. inte anmäler fornfynd enligt [5 §](#),
2. bryter mot föreskrifter eller beslut som meddelats med stöd av [9 §](#),
3. inte gör anmälan enligt [10 § andra stycket](#) eller
4. bryter mot [18 §](#). Lag (2002:913).

22 § Vid överträdelse av beslut eller föreskrift enligt detta kapitel får kronofogdemyndigheten meddela särskild handräckning för att åstadkomma rättelse. Ansökan om handräckning får göras av Riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen.

I fråga om sådan handräckning som avses i första stycket finns bestämmelser i lagen ([1990:746](#)) om betalningsföreläggande och handräckning. Lag (1991:872).

22 a § Fornfynd som varit föremål för brott enligt detta kapitel, och som inte enligt [4 § första stycket](#) ändå skall tillfalla staten, skall förklaras förverkat, om det inte är uppenbart oskäligt. I stället för fornfyndet får dess värde förklaras förverkat. Även annat utbyte av ett sådant brott skall förklaras förverkat, om det inte är uppenbart oskäligt. Detsamma gäller vad någon har tagit emot som ersättning för kostnader i samband med ett sådant brott, eller värdet av det mottagna, om mottagandet utgör brott enligt detta kapitel.

Metallsökare som har använts vid brott enligt detta kapitel skall förklaras förverkad, om det inte är uppenbart oskäligt.

Utöver vad som sägs i [andra stycket](#) får egendom som har använts som hjälpmedel vid brott enligt detta kapitel förklaras förverkad, om det behövs för att förebygga brott eller det finns andra särskilda skäl till det.

Detsamma gäller egendom som varit avsedd att användas som hjälpmedel vid brott enligt detta kapitel, om brottet har fullbordats eller om förfarandet har utgjort ett straffbart försök eller en straffbar förberedelse. I stället för egendomen får dess värde förklaras förverkat. Lag (2005:301).

23 § I ärenden enligt [2 § andra stycket](#) och [9 §](#) får länsstyrelsen, om det behövs, meddela föreskrift att gälla tills vidare i avvaktan på att ärendet avgörs slutligt.

Överklagande m.m.

24 § Beslut av Riksantikvarieämbetet enligt [17 §](#) får överklagas hos regeringen.

Övriga beslut enligt detta kapitel får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol, om inte annat följer av [25 §](#). Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

Kommunen får överklaga beslut enligt 2 § andra stycket, 9 § första-tredje styckena och 12 § andra stycket. Lag (2002:913).

25 § Länsstyrelsens beslut får inte överklagas när det gäller

1. ersättning för kostnader eller skada enligt [7 § fjärde stycket](#),
2. ersättning enligt [8 § tredje stycket](#),
3. beslut om kostnad för förundersökning eller särskild undersökning enligt [14 § andra stycket](#) eller
4. ersättning enligt [15 § första stycket](#).

Den som är missnöjd med beslut som avses i [första stycket](#) kan väcka talan mot staten vid fastighetsdomstolen. Talan skall ha väckts inom ett år från delfåendet av länsstyrelsens beslut.

Ersättning som beslutats av domstol enligt [15 § första stycket](#) skall deponeras enligt bestämmelserna i [15 § andra stycket](#).

Adress

Box 104, S-391 21 Kalmar

Telefon

0480-45 13 00

Fax

0480-45 13 65

E-post

info@kalmarlansmuseum.se